

ІСТОРІЯ

УДК 323.1:316.472.4:004

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-1>**Наталія ВОВК,***orcid.org/0000-0002-2470-7188*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) *Nataliia.S.Vovk@lpnu.ua*

ФОРМУВАННЯ САМОІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

У статті охарактеризовано основні аспекти використання спільнот соціальних мереж для формування української самоідентичності сучасного суспільства. Метою статті є визначити основні напрями популяризації історичної пам'яті в соціальних мережах для формування української самоідентичності. У статті проаналізовано стан вивчення питання формування самоідентичності народів, представлено джерела національно-культурної ідентичності народів. Доведено, що сьогодні методами формування та поширення української ідеї є сучасні інтернет-ресурси, зокрема соціальні мережі. Дослідження проводилося на основі аналізу п'яти тематичних спільнот у соціальній мережі Facebook. Аналіз спільнот здійснено за такими ознаками: тип та час існування спільноти; кількість її учасників; цільова аудиторія; характери та частота дописів. Автор проаналізувала дописи трьох загальнодоступних груп і двох груп приватного характеру. Розглянуто сучасний стан вивчення проблеми, зокрема, проаналізовано основні підходи до вивчення та розуміння процесів формування національної самоідентичності та сучасні джерела її формування. В результаті дослідження визначено основні характеристики дописів у професійних спільнотах у соціальних мережах, які впливають на формування суспільної думки і, як наслідок, – української самоідентичності. Як результат аналізу дописів у тематичних спільнотах, автор подала класифікацію їх дописів: історичні факти та факти сьогодення; новинні; спонукальні; патріотичні. У статті на основі проведеного аналізу розроблено модель професійної спільноти, яка дозволить популяризувати українську ідею серед сучасної молоді і формувати їхню колективну національну ідентичність. Автор пропонує використовувати для цього і «молоді» соціальні мережі, які є осередком спілкування сучасної української молоді.

Ключові слова: історія, національна самоідентичність, Україна, соціальні мережі, спільнота.

Nataliia VOVK,*orcid.org/0000-0002-2470-7188*

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Social Communication and Information Activity
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) *Nataliia.S.Vovk@lpnu.ua*

FORMATION OF UKRAINIAN SOCIETY SELF-IDENTITY: A VIEW THROUGH THE SOCIAL NETWORKS PRISM

The article describes the main aspects of using social network communities for the formation of Ukrainian self-identity in modern society. The purpose of the article is to determine the main directions of popularization of historical memory in social networks for the formation of Ukrainian self-identity. The article analyzes the state of studying the issue of the peoples self-identity formation, presents the sources of the peoples national and cultural identity. It has been proven that modern internet resources, in particular social networks, are methods of forming and spreading the Ukrainian idea today. The research was conducted on the basis of the five thematic communities in the Facebook social network analysis. The analysis of the community was carried out according to the following characteristics: type and time of the community; its number of participants; target audience; characteristics and frequency of posts. The author analyzed the posts of three public groups and two private groups. The current state of the studies problem is considered, in particular, the main approaches to the study and understanding of the national self-identity formation processes and modern sources of its formation are analyzed. As a result of the study, the main characteristics of posts in professional communities in social networks, which influence the formation of public opinion and, as a result, Ukrainian self-identity, were determined. As a result of the posts analysis in the thematic communities, the author submitted a classification of their posts: historical facts and current facts; news; encouraging; patriotic. In the article, based on the conducted analysis, a model of a professional community has been developed, which will allow popularizing the Ukrainian idea among modern youth and forming their collective national identity. The author suggests using "young" social networks for this purpose, which are the center of modern Ukrainian youth's communication.

Key words: history, national self-identity, Ukraine, social networks, community.

Постановка проблеми. Проблема самоідентичності будь-якого народу часто ототожнюється з національно-культурною ідентичністю, з єдністю населення в середині народу, що обумовлено різноманітними історичними факторами. В Україні питання самоідентичності особливо гостро повстало в останні роки. Це зумовлено вторгненням РФ на територію України. Сьогодні науковці (історики, політологи, джерелознавці та ін.) та політики стверджують, що визначення української ідентичності є певним засобом модернізації української історії, використання якого дозволить повернути суспільству чітке усвідомлення існування «національної держави». Тому вирішення проблеми національно-культурної ідентичності на сьогодні лежить в історичному, політико-правовому та соціально-економічному полях. Вивчення процесів впливу на суспільну думку щодо ідентифікації українства доцільно розглядати як метод боротьби з агресором. Відомо, що одним із напрямів боротьби є інформаційний фронт, а найбільш вагомим засобом впливу на сучасне суспільство є соціальні мережі, які стали каталізатором «інформаційних бульбашок» сьогодення. Варто також зазначити, що саме соціальні мережі є осередком інформування та спілкування молоді, яка з початком російсько-української війни почала себе чітко ідентифікувати як свідоме українське суспільство, яке буде розбудовувати українську державу. Тому варто проаналізувати методи та засоби (дописи, групи, сторінки тощо) соціальних мереж для встановлення та популяризації сучасної української самоідентичності суспільства.

Аналіз досліджень. Формування самоідентичності будь-якого народу є складним процесом, який, за дослідженнями, формують із кількох складових: культурна ідентичність, соціально-економічна ідентичність, національна ідентичність тощо. Зокрема, такі питання розглянуто у працях Павлюка І., Гончарука В. та Шумки М., Степико М. та ін. Сучасні дослідники процесу формування та вивчення історичної думки розглядають нові джерела її формування – інтернет-ресурси та соціальні медіа. Зокрема, до таких дослідників відносимо Пелещишина А., Білушак Т., Химицю Н. та інших.

Мета статті – визначити основні напрями популяризації історичної пам'яті в соціальних мережах для формування української самоідентичності.

Виклад основного матеріалу. Для визначення сучасних напрямів формування української самоідентичності, доцільно окреслити основні терміни, які формують це поняття. Зокрема, Павлюк І.

зазначає, що національна самоідентифікація є однією із форм самоідентифікації особистості в суспільстві, форма колективного усвідомлення єдності народу, який за певних дієвих історичних умов стає нацією, державою (Павлюк, 2020: 151). Електронна енциклопедія Вікіпедія подає таке визначення поняттю «українська ідентичність»: «це історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів (феноменів)» (Вікіпедія)

Гончарук В. та Шумка М. стверджують, що вчені виокремлюють п'ять важливих джерел національно-культурної ідентичності народів (рис. 1). (Гончарук, Шумка, 2013: 386).

Для підтвердження факту існування української ідентичності необхідна наявність хоча б однієї з чотирьох ознак:

- етнічне походження та самоідентифікація;
- усвідомлення спільної з іншими представниками українського етносу історичної долі та часової перспективи;
- залученість в український культурно-інформаційний простір;
- свідомо діяльність з поширення української культури (Вікіпедія).

Коли проаналізувати ці чотири ознаки сьогодні, можна стверджувати, що український народ демонструє наявність у суспільстві усіх чотирьох ознак. Якщо до лютого 2022 року частина населення України не були широко залучені в український культурно-інформаційний простір та в окремих випадках не усвідомлювали себе спільно з іншими представниками українського етносу, то після повномасштабного вторгнення Росії кожен громадянин нашої держави ідентифікує себе українцем, патріотом і тим самим доводить давнє існування саме української самоідентичності.

Степико М. вказує на проблему переважання регіональної, територіальної ідентичності над загальнонаціональною. Вчений стверджує, що територіальна ідентифікація є складнішою та багатоплановою порівняно з національною ідентифікацією, основою якої є громадянський патріотизм населення країни. Відповідно для свідомості українського суспільства державний патріотизм є побічним, вторинним (Степико, 2011: 332). Проте сьогодні важко погодитися з таким твердженням дослідника, оскільки спостерігаємо, як державний патріотизм і саме національна українська ідентифікація піднімає бойовий дух суспільства.

Самоідентичність будь-якого народу формують і під впливом історичної пам'яті, яка суттєво



Рис. 1. Джерела національно-культурної ідентичності народів

відрізняється від історичної свідомості. Історична пам'ять, по суті, є вираженням процесу організації, збереження та відтворення минулого досвіду народу, країни, держави (уроки історії) для можливого його використання в діяльності людей на сьогодні чи для повернення його впливу до сфери суспільної свідомості (Степико, 2011: 272).

Сьогодні джерела вивчення історичного минулого суттєво відрізняються від тих, які були в ХХ столітті. Якщо раніше популярними засобами такого ознайомлення були безпосередньо архівні фонди та спеціальні наукові видання, то сьогодні, в час бурхливого розвитку інформаційних технологій, такі джерела видозмінили свій характер. Сучасне суспільство готове глибше вивчати історію, але за умови зручності роботи із джерелами та їх широкою доступністю. Ці умови можуть задовольнити ресурси мережі Інтернет.

Пелещишин А. та Білушак Т. розробили класифікацію інтернет-джерел для дослідження історичних процесів в залежності від їх місця знаходження та способу відтворення: веб-виставки, 3-D тури; бібліографічні та реферативні бази даних; веб сайти провідних українських наукових установ; електронні ЗМІ; веб-енциклопедії та веб-портали; віртуальні спільноти та соціальні мережі (Пелещишин, Білушак, 2016: 18). Звичайно, що наповнювати усі названі джерела повинні фахівці, проте серед суспільства також існує градація щодо використання цих ресурсів. Загально відомий факт, що більшість молодого покоління звертатиме увагу на інформацію із віртуальних спільнот чи соціальних мереж, в той час, як до бібліографічних чи реферативних БД звертатимуться в більшості фахівці. Тому сьогодні варто актуалізувати історичну пам'ять і популяризувати її саме шляхом використання сучасних методів комунікації із суспільством – соціальних мереж.

Мережеві спільноти здійснюють комунікацію в нецензурований спосіб, при цьому поєднуючи вирішення національних та соціальних питань і генеруючи важливу історичну інформацію. Соціальні мережі дозволяють публікувати інформацію не лише в історичній ретроспективі, а й надавати

доступ до свідчень очевидців сучасних подій: громадян-активістів, політичних лідерів, місцевих жителів, у текстовій формі (Химиця, 2016: 159).

Аналіз контенту соціальних мереж дає підстави виділити дві групи найважливіших історичних джерел: текстові джерела (найважливіші історичні джерела,

первинні історичні тексти), до яких належать свідчення очевидців подій: громадян-активістів, політичних лідерів, місцевих жителів; фото- та відеодокументи (Химиця, 2014:216-221).

Для визначення типу дописів, які здатні формувати та активізувати самоідентичність українського суспільства проаналізовано контент груп у соціальній мережі Facebook. В результаті ведення пошукового запиту «історія» отримано 103 тематичних групи різного спрямування: загальнодержавна історія, історія окремого краю, історія окремої військової одиниці та ін. Для аналізу обрано 5 груп, з яких 3 – загальнодоступні і 2 – приватні (табл. 1).

Аналізуючи ці та інші групи, бачимо, що більшість з них є загальнодоступними, що значно полегшує вступ. Що ж до адміністраторів таких груп, то здійснивши аналіз їх сторінок, можна констатувати, що це особи, які мають прямий стосунок до історії – вчені, професійні дослідники, дослідники-аматори та ін. Є випадки, коли серед адміністраторів є інші сторінки, наприклад: адміністратором сторінки «Історія України та Українського Козацтва» є «Український світ» – недержавний портал, головним завданням якого є протидія в інформаційному полі зовнішнім загрозам, які виникають для України в загальних сферах: воєнної, економічної та енергетичної, а також у сфері інформаційної безпеки. Таке адміністрування дозволяє констатувати те, що дописи на сторінках є істинними, перевіреними та актуальними.

Що ж стосується, власне, дописів то їх варто розділити на декілька груп, а саме:

- історичні факти та факти сьогодення;
- новинні;
- спонукальні;
- патріотичні.

Що ж до джерела дописів, то їх є три: власні дописи адміністраторів групи; републікації з інших джерел (новинні сайти, ютуб-канали, інші facebook-спільноти) та публікації інших учасників спільнот. Така урізноманітненість джерел дає змогу висвітлити одні і ті ж події з різних точок зору, що сприяє їх об'єктивності.

Характеристика груп у соціальній мережі Facebook (станом на 23.09.2022 р.)

Назва групи	Дата створення	Кількість учасників	Частота дописів	Тип групи
Історія. Українська нацпам'ять	23.12.2017 р.	1 967	Щодня (230 за останній місяць)	Загальнодоступна
Історія для кожного	05.08.2019 р.	6 198	Щодня (41 за останній місяць)	Загальнодоступна
Історія України	03.11.2016 р.	21 445	Щодня (767 за останній місяць)	Приватна
Історія УПА	04.05.2012 р.	102 650	Щодня (275 за останній місяць)	Загальнодоступна
Історія України та Українського Козацтва	13.11.2014 р.	38 260	Щодня (171 за останній місяць)	Приватна

Особливу увагу варто звернути на коментарі до дописів, адже саме на основі їх аналізу можна сформулювати загальну суспільну думку з приводу тої чи іншої події. Часто учасники спільнот вступають у дискусії значно активніше, ніж у реальному світі. Це спричинено різними психологічними факторами, зокрема, можливістю закрити свій профіль від інших учасників спільноти, тим самим не даючи останнім можливість «бачити» співрозмовника.

І останній важливий фактор для аналізу спільнот у соціальних мережах – цільова аудиторія (далі – ЦА). Відомо, що контент сторінок залежить від поглядів ЦА та її потреб. В результаті аналізу ЦА названих п'яти тематичних спільнот у соціальній мережі, її доцільно розділити на дві групи: професійні історики та інші дослідники; частина суспільства, яка не є професійними істориками, але цікавляться історією України та її сучасним становищем. Саме друга група ЦА є каталізатором змін характеру дописів у соціальних мережах: якщо раніше дописи в спільнотах мали лише характер твердження фактів, то сьогодні змушує адміністраторів груп публікувати дописи спонукального та патріотичного характеру, що не лише дає змогу зрозуміти своє коріння, а й піднімає бойовий дух українського суспільства. Аналізуючи ЦА названих груп (шляхом перегляду особистих сторінок учасників спільнот), констатуємо: більшістю ЦА є молодь, яка є і активними дописувачами та сторінці спільнот, і активними коментаторами. Це дозволяє зробити висновок не лише про популярність таких тематичних спільнот серед молоді, а й про необхідність їх існування.

Висновки. Як бачимо, питання самоідентичності народів, зокрема й українського, сьогодні

вивчено на достатньому рівні. Проте, варто зазначити, що таке вивчення, здебільшого, здійснено з огляду на філософське та психологічне бачення. Що ж стосується, формування саме національної ідентичності як складової формування національної ідеї, то це питання в суспільстві повстало лише в останні роки, коли усі українці почали себе ототожнювати саме з поняттям «народ», а не «населення території». Окрім того, варто звернути увагу і на канали формування такої ідеї та ідентичності. Сьогодні вони змінилися з джерел історичних розвідок на публікації в соціальних мережах.

Аналіз спільнот соціальних мереж показав, що дописи патріотичного та спонукального характеру отримують найбільшу кількість вподобань та републікацій. Звичайно, це зумовлено і сучасною боротьбою українського народу за свою незалежність. Хоча, з іншої боку, адміністраторам таких тематичних спільнот, варто на це звернути особливу увагу, оскільки такі показники свідчать про свідомість українців до збереження національної ідеї. Окрім того, варто зацентувати увагу на створення таких спільнот й інших соціальних мережах, оскільки відомо, що Facebook є мережею для покоління 35+, в той час, коли Instagram, TikTok, Telegram є середовищем спілкування саме молоді. Такі спільноти повинні відповідати певним вимогам, зокрема: адміністраторами спільнот повинні бути фахівці (історики, джерелознавці, політологи тощо); спільноти варто робити загальнодоступними, щоб якнайбільша кількість учасників змогла долучитися до неї; контент сторінки (спільноти) повинен відповідати потребам ЦА; періодичність дописів – щодня; дописи учасників спільноти необхідно перевіряти на предмет істинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук В., Шумка М. Національно-культурна ідентичність як маркер модернізації українського суспільства. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць*. Л., 2013. № 6. С. 391-398.
2. Павлюк І. Національна самоідентифікація як егрегор реалізації творчої особистості: медійний контекст. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Журналістські науки». Львів, № 4. 2020. С. 148-159.
3. Пелешишин А., Білушак Т. Інтернет-джерела як засіб використання інформації для джерелознавців. *Сумський історико-архівний журнал*. Суми, 2016. № 26. С. 16-23.
4. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. К. :НІСД, 2011. 336 с.
5. Українська ідентичність. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <http://surl.li/dczad> (дата звернення: 14.09.2022).
6. Химиця Н. Міждисциплінарність вивчення історичних джерел, згенерованих у соціальних мережах та її кліометрична основа. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. Тернопіль, 2016. Вип. 1., Ч. 4. С. 157-160.
7. Химиця Н. Соціально-орієнтовані інтернет-джерела дослідження єврореволюції 2013-2014 рр. в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Держава та армія*. Львів, 2014. № 784. С. 214-223.
8. Vovk N. The resources and services of social networks for popularization of national information resources of public authorities. *Інформація, комунікація, суспільство 2016: Матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції ICS – 2016*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.168-169.

REFERENCES

1. Honcharuk V., Shumka M. Natsionalno-kulturna identychnist yak marker modernizatsii ukrainskoho suspilstva [National and cultural identity as a marker of modernization of Ukrainian society]. *Philosophy of financial civilization: man in the world of money: Collection of scientific works*. Lviv, 2013. № 6. P. 391-398. [in Ukrainian]
2. Pavliuk I. Natsionalna samoidentyfikatsiia yak ehregor realizatsii tvorchoi osobystosti: mediinyi kontekst [National self-identification as an egregor of creative personality realization: media context]. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Journalistic Sciences"*. Lviv, № 4. 2020. P. 148-159. [in Ukrainian]
3. Peleshchyshyn A., Bilushchak T. Internet-dzherela yak zasib vykorystannia informatsii dlia dzhereloznavtsiv. [Internet sources as a means of using information for source scholars]. *Sumy historical and archival journal*. Sumy, № 26. P. 16-23. [in Ukrainian]
4. Stepyko M. Ukrainiska identychnist: fenomen i zasady formuvannia [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation]. Kyiv: NISD, 2011. 336 p. [in Ukrainian].
5. Ukrainian identity. *Material from Wikipedia - the free encyclopedia*. URL: <http://surl.li/dczad> (date of application: 14.09.2022). [in Ukrainian]
6. Khymytsia N. Mizhdystyplinarnist vyvchennia istorychnykh dzherel, zghenerovanykh u sotsialnykh merezhakh ta yii kliometrychna osnova [Interdisciplinarity of the study of historical sources generated in social networks and its cliometric basis]. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series "History"*. Ternopil, Vol. 1., Part 4. P. 157-160. [in Ukrainian]
7. Khymytsia N. Sotsialno-oriientovani interent-dzherela doslidzhennia yevrorevoliutsii 2013-2014 rr. v Ukraini [Socially oriented Internet sources of research on the Euro revolution of 2013-2014 in Ukraine]. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: State and Army*. Lviv, 2014. № 784. P. 214-223. [in Ukrainian]
8. Vovk N. The resources and services of social networks for popularization of national information resources of public authorities. *Information, communication, society 2016: Proceedings of the 5th International Scientific Conference ICS-2016*. – Lviv, 2016. P.168-169.